

E-VALIMISED JA VÕÕRANDUMISE VÄHENDAMINE

Kokkuvõte küsitlustulemustest

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1 METOODIKA KIRJELDUS.....	4
Valim	4
Küsimustik	5
Küsitlus.....	6
Andmetöötlus ja valimivea hinnang	7
Teostajad	7
2 TULEMUSED	8
2.1 VALIMISKÄITUMISELT ERINEVATE TÜÜPIDE KIRJELDUS	8
2.2 VALIMISKÄITUMINE.....	11
2.2.1 VALIMISAKTIIVSUSE ENESEHINNANGUD.....	11
2.2.2 VALIMAS KÄIMISE/ MITTEKÄIMISE PÕHJUSED	12
2.2.3 VALIMISHARJUMUSED.....	13
2.2.4 HINNANGUD TULEVASELE VALIMISAKTIIVSUSELE	15
2.2.5 MÕNED MUUD POLIITILISED HOIAKUD	17
2.3 E-VALIMISTE RESSURSID.....	20
2.3.1 ARVUTIKASUTUS	20
2.3.2 INTERNETIKASUTUS	21
2.3.3 USALDUS ELEKTROONILISTE TEENUSTE VASTU	22
2.4 SUHTUMINE E-VALIMISTESSE	23
2.4.1 MIDA MÕISTETAKSE E-VALIMISTE ALL.....	23
2.4.2 ARVAMUSED E-VALIMISTE KOHTA	23
2.4.3 E-VALIMISTE USALDUSVÄÄRSUS.....	26
2.4.4 VALMISOLEK KASUTADA E-HÄÄLETAMISE VÕIMALUST.....	27
2.4.5 KUI ESIMENE KATSE EBAÕNNESTUB.....	28
2.5 E-VALIMISTE SEOS ERAKONDADE TOETUSEGA.....	29
2.6 JÄRELDUSED TÜÜPIDE KOHTA POLIITILISTE HOIAKUTE JA VALIMISKÄITUMISE PÕHJAL.....	31
KOKKUVÕTE	36
LISAD	38

SISSEJUHATUS

Uuringukeskus Faktum viis perioodil 5. – 22. detsember 2003. a. läbi küsitlustöö uurimuse „E-valimised ja võõrandumise vähendamine“ tarvis. Uuringut viidi läbi Riigikogu Kantselei majandus- ja sotsiaalinfo osakonna tellimusel.

Projekti eesmärk oli kavandatud e-valimiste institutsiooni sisseviimisest tulenevate mõjude prognoosimine valimisosalusele.

Eesmärgi saavutamiseks püstitati projekti raames järgmised ülesanded:

1. segmenteerida valijaskond seniste osalemismustrite lõikes kõigi taasiseseisvumise järgselt toimunud Riigikogu valimiste alusel, fikseerides alati osalenud, mitte kunagi osalenud ja ebaregulaarselt osalenud valijagrupid;
2. selgitada kogu valijaskonna ja nimetatud valijagruppide võimalused osaleda tulevastel e-valimistel – milline on valijate kompetentsustase arvutustehnika ja interneti käsitlemisel, mil määral ollakse kodunenud juba pakutavate e-teenuste maailmas;
3. selgitada üldine ja üksikute valijagruppide motivatsioon osaleda tulevastel e-valimistel: milline on nende üldine suhtumine e-valimistesse, millised ootused ja kartused sellega seonduvad;
4. selgitada, kuidas lahkeb e-valimistel osalemise võimaluste ja motivatsiooni põhjal kujunev valijaskonna struktuur varasema tegeliku valimiskäitumise struktuurist ehk kuidas on e-valimistel potentsiaali tuua valimistele seni eemalejäänud valijarühmi.

Käesolevas aruande esimeses osas kirjeldatakse valimi moodustamist ning küsitlusmetoodikat, teises osas antakse ülevaade küsitlustulemustest.

Lisades on toodud küsitlustulemuste sagedusjaotused.

1 METOODIKA KIRJELDUS

Valim

Valimi moodustamiseks kasutati andmeallikatena valijate nimekirju 1992., 1995., 1999. ja 2003. aasta Riigikogu valimiste ning 2002. aasta kohalike valimiste kohta. Algne andmestik hõlmab seega kõiki valimisealisi elanikke, kel oli antud omavalitsuse territooriumil seaduslik õigus osaleda vähemalt ühtedel ajavahemikus 1992-2003 toimunud Riigikogu valimistel.

Kokku oli erinevate Riigikogu valimiste valijate nimekirjade koondfailis 10 416 nime. Neid isikuid, kes vastavalt oma vanusele olid kas ühes, kahes, kolmes või kõigis neljas nimekirjas (st. baas, mille alusel asuti valimit moodustama) oli kokku 4833 inimest.

Valimisnimekirjade põhjal tuvastati vastanute senised valimiskäitumise mustrid vanuse lõikes. Andmete alusel segmenteeriti valijad 3 rühma:

- a) osalenud kõigil valimisel, kus neil on olnud vanuse tõttu võimalik osaleda (1981 inimest)
- b) osalenud mõnel neist (2083);
- c) ei ole osalenud ühelgi valimisel (769).

NB! 18 – 22 isikute osas võeti valimisaktiivsuse määratlemisel arvesse ka 2002. aasta kohalike omavalitsuste volikogude valimised, kusjuures gruppi a) liigitati need vastajad, kes olid osalenud nii 2002 kohalike omavalitsuste volikogude valimistel kui ka 2003. a Riigikogu valimistel b) kes olid osalenud ühel neist valimistest ja gruppi c) need, kes polnud osalenud kummalgi valimistest)

Seejärel jagati 3 rühma omakorda kaheks vanuserühmaks:

- 18-40 aastased (1744);
- 41-65 aastased (3089).

Moodustus kuus rühma:

- Alla 40 aastased kõigil valimistel osalenud (576)
- Üle 40 aastased kõigil valimistel osalenud (1405)
- Alla 40 aastased osadel valimistel osalenud (627)
- Üle 40 aastased osadel valimistel osalenud (1456)
- Alla 40 aastased valimistel mitteosalenud (541)
- Üle 40 aastased valimistel mitteosalenud (228)

Igast rühmast moodustati juhuvaliku põhimõttel valim suurusega 100 respondenti.

Tuleb silmas pidada, et sellise valimi puhul ei ole tegemist Rapla valla valijaskonda representatiivselt esindava mudeliga, vaid konkreetsete uurimishüpoteeside kontrolliks (vt Sissejuhatus) koostatud kuue iseseisva, vanuse ja osalusaktiivsuse poolest erineva alamvalimiga.

Seda tuleb silmas pidada, kui analüüsida lisades olevates tabelites esitatud jaotusi – tabeli üldjaotus (veerus KÕIK) ei esita mitte Rapla valla elanike keskmist seisukohta, vaid antud valimi üldjaotust, kus on võrdselt esindatud kõik kuus alamvalimit (valla tegelikus valijaskonnas on nende osatähtsus erinev).

Küsimustik

Küsimustik sisaldas küsimusi, millega tuvastati respondentide võimalused e-valimiste instituuti kasutada (ressursside olemasolu – arvuti, internetiühendus, nende muretsemise võimalused, interneti kasutamise oskus, erinevate e-teenuste kasutamise kogemus) kui ka soov sellist võimalust kasutada (usaldus e-valimiste vastu, valmisolek elektrooniliselt hääletada). Küsimustikku lisati ka üldised poliitilist kultuuri ja senist valimiskäitumist (-motivatsiooni) iseloomustavad parameetrid, mis võimaldavad küsitletavaid võrrelda üle-eestiliste küsitluste tulemustega (kas uuritavad esindavad oma poliitilise ressursi poolest n.ö. „eesti keskmist“ valijat).

Küsimustik on esitatud aruande lisas.

Küsitlus

Uuringu läbiviimiseks kasutati küsitlemist vastaja kodudes. Küsitlusperiood kestis 05.– 22.12. 2003.

Kokku osales uuringu läbiviimisel 25 Uuringukeskus Faktumi küsitlejat, kes olid eelnevalt läbinud koolituse ja lisaks saanud juhised antud uuringu spetsiifika kohta.

Küsitluse käigust annab ülevaate tabel 2.

Tabel 2. Ülevaade küsitlustööst

TULEMUS	Arv	% külastatud aadressidest
Sooritatud küsitlus	589	52,1
Isik ei ela antud aadressil	274	24,2
Kontakt puudub (kedagi pole kodus)	119	10,5
Valimisse kuuluv isik pole kodus	60	5,3
Keelduti kontaktist	88	7,8
Kokku külastusi	1130	100%
<i>Kokku korduvvisiite</i>	<i>585</i>	

Kavandatud vanuselt ja valimisaktiivsusest erinevate tüüpide lõikes jagunesid vastanud järgmiselt:

- Alla 40 aastased kõigil valimistel osalenud	96
- Üle 40 aastased kõigil valimistel osalenud	109
- Alla 40 aastased osadel valimistel osalenud	95
- Üle 40 aastased osadel valimistel osalenud	100
- Alla 40 aastased valimistel mitteosalenud	93
- Üle 40 aastased valimistel mitteosalenud	96

Pärast küsitluse lõppu, kontrollimaks küsitlustöö kvaliteeti, saadeti välja 100 tagasisidekirja vastajatele. Järelekontroll näitas, et küsitlustulemuste kvaliteeti ohustavaid rikkumisi ei esinenud.

Andmetöötlus ja valimivea hinnang

Uuringutulemuste töötlemisel kasutatakse andmetöötluspaketti SPSS.

Järgnevas tabelis on toodud valimivea piirid erineva suurusega valimiste jaoks 95% usaldusnivool.

Valimi suurus	50%	48%	40%	35%	30%	25%	20%	15%	10%	5%	3%	2%
10	30,99	30,97	30,36	29,56	28,40	26,84	24,79	22,13	18,59	13,51	10,57	8,68
20	21,91	21,90	21,47	20,90	20,08	18,98	17,53	15,65	13,15	9,55	7,48	6,14
30	17,89	17,88	17,53	17,07	16,40	15,49	14,31	12,78	10,74	7,80	6,10	5,01
40	15,49	15,49	15,18	14,78	14,20	13,42	12,40	11,07	9,30	6,75	5,29	4,34
50	13,86	13,85	13,58	13,22	12,70	12,00	11,09	9,90	8,32	6,04	4,73	3,88
60	12,65	12,65	12,40	12,07	11,60	10,96	10,12	9,03	7,59	5,51	4,32	3,54
70	11,71	11,71	11,48	11,17	10,74	10,14	9,37	8,36	7,03	5,11	4,00	3,28
80	10,96	10,95	10,73	10,45	10,04	9,49	8,77	7,82	6,57	4,78	3,74	3,07
90	10,33	10,32	10,12	9,85	9,47	8,95	8,26	7,38	6,20	4,50	3,52	2,89
100	9,80	9,79	9,60	9,35	8,98	8,49	7,84	7,00	5,88	4,27	3,34	2,74
110	9,34	9,34	9,15	8,91	8,56	8,09	7,47	6,67	5,61	4,07	3,19	2,62
120	8,95	8,94	8,76	8,53	8,20	7,75	7,16	6,39	5,37	3,90	3,05	2,50
130	8,59	8,59	8,42	8,20	7,88	7,44	6,88	6,14	5,16	3,75	2,93	2,41
150	8,00	8,00	7,84	7,63	7,33	6,93	6,40	5,71	4,80	3,49	2,73	2,24
200	6,93	6,93	6,79	6,61	6,35	6,00	5,54	4,95	4,16	3,02	2,36	1,94
300	5,66	5,65	5,54	5,40	5,18	4,90	4,53	4,04	3,39	2,47	1,93	1,58
500	4,38	4,38	4,29	4,18	4,02	3,79	3,51	3,13	2,63	1,91	1,49	1,23
800	3,46	3,46	3,39	3,30	3,17	3,00	2,77	2,47	2,08	1,51	1,18	0,97
1 000	3,10	3,10	3,03	2,95	2,84	2,68	2,48	2,21	1,86	1,35	1,06	0,87

Teostajad

Antud uuringu erinevates etappides osalesid:

Valim -	Helje Proosa
Küsitlustöö juhtimine -	Marje Sepp
Küsimustik ja meetoodika -	Juhan Kivirähk
Programmeerimine ja andmetöötlus -	Veiko Vaade, Juhan Kivirähk
Aruanne -	Juhan Kivirähk

Kontaktandmed:

OÜ Uuringukeskus Faktum
Pärnu mnt 23 Tallinn 10141
Faktum@faktum.ee, tel 668 4530

2 TULEMUSED

2.1 VALIMISKÄITUMISELT ERINEVATE TÜÜPIDE KIRJELDUS

/joonis 1/

Uuringu aluseks olnud kuue valimiskäitumiselt ja vanuselt erineva tüübi kirjeldamisel läbi sotsiaal-demograafiliste taustatunnuste leiab kinnitust tuntud tõsiasi, et kindlama sotsiaal-majandusliku staatusega ning konventsionaalsema elustiiliga inimesed on aktiivsemad valimas käijad.

SUGU

Ainsana on meeste osakaal naiste omast suurem alla 40-aastaste alati valimistel osalenute hulgas. Keskmisest kõrgem on see ka nende alla 40-aastaste seas, kes pole kunagi valimistel osalenud. Muidugi tuleb seejuures arvestada, et kõige nooremate vastajate valimiskäitumise defineerimine põhines väiksemal arvul valimistel kui vanema vanusegrupi puhul.

SUGU	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
	alati valinud	mõnikord valinud	mitte kunagi	alati valinud	mõnikord valinud	mitte kunagi
MEHED	54%	42%	49%	36%	38%	39%
NAISED	46%	58%	51%	64%	62%	61%

HARIDUS

Kõrgema haridustasemega inimeste valimisaktiivsus on kõrgem, ilma keskharidusega vastajate oma madalam.

HARIDUS	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
	alati	mõnikord	mitte kunagi	alati	mõnikord	mitte kunagi
Vähem kui kesk	9%	22%	27%	24%	28%	40%
Kesk, kesk-eri	67%	64%	66%	56%	57%	51%
Kõrgem	23%	14%	8%	20%	15%	9%

SISSETULEK

Aktiivsematel valijate gruppidel on ka keskmisest suurem sissetulek. Samal ajal on nooremas vanusegrupis neil, kes kunagi valimas ei käi, sissetulek suurem kui neil, kes seda mõnikord teevad. Valimiste ressursiteooriad kinnitavad, et valimas käimine ei nõua tõepoolest erilisi materiaalseid ressursse ega tarvitse seetõttu olla otseselt sõltuv majanduslikust heaolust. Pigem väljendab sissetulek taustparameetrina vastajate erinevat sotsiaalset võimekust (eelnevalt nägime ka seost haridustasemega), mis võib olla juba otsesemalt valimisaktiivsusega seotud.

SISSETULEK (krooni)	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
	alati	mõnikord	mitte kunagi	alati	mõnikord	mitte kunagi
Kuni 1000	1%	20%	15%	5%	7%	17%
1001 – 2000	15%	24%	26%	33%	34%	34%
2001 – 3000	34%	28%	21%	22%	29%	28%
3001 – 4000	13%	18%	20%	25%	17%	9%
Üle 4000	37%	10%	19%	15%	13%	12%

PEREKONNASEIS

Nende seas, kes kunagi valimas ei käi, on ametlikus abielus olijate osakaal kõige väiksem. Alla 40-aastaste mitte-valijate seas on suur vabaabielus elavate isikute osatähtsus, üle 40-aastaste hulgas on keskmisest suurem lahutatute ja vallaliste osakaal. Konventsionaalne abieluline käitumine suurendab ka muude sotsiaalselt soovitatavaks peetavate käitumismallide järgimist, sh. valimas käimist.

PEREKONNASEIS	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
	alati	mõnikord	mitte kunagi	alati	mõnikord	mitte kunagi
Vallaline	47%	26%	51%	6%	12%	17%
Abielus	29%	39%	11%	71%	61%	36%
Vabaabielus	23%	26%	37%	5%	7%	17%
Lahutatud	1%	6%	2%	6%	9%	20%
Lesk	-	1%	-	14%	11%	11%

MUUD TAUSTATUNNUSED

Et vaba aja vähesus ei ole oluliseks valimistest eemale jäämise põhjuseks kinnitab asjaolu, et ettevõtjate osakaal on keskmiselt suurem aktiivsemates, koduste ja töötute osakaal passiivsemates valijagruppides. Aktiivsed valijad on ka pensionärid.

KAS TE OLETE ...	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
	alati	mõnikord	mitte kunagi	alati	mõnikord	mitte kunagi
Ettevõtja, talunik	14%	12%	4%	12%	8%	6%
Töötaja	73%	71%	72%	43%	54%	54%
Õpilane	7%	3%	10%	-	-	-
Kodune, töötu	3%	9%	10%	1%	3%	8%
pensionär	-	1%	-	43%	30%	28%

Samuti on nooremate aktiivsete valijate hulgas suurem nende vastajate osakaal, kes käivad tööl väljaspool Rapla valda – Tallinnas.

KÄIB TÖÖL ...	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
	alati	mõnikord	mitte kunagi	alati	mõnikord	mitte kunagi
Raplas	55%	60%	69%	90%	84%	77%
Tallinnas	33%	20%	17%	2%	9%	8%

Valimisaktiivsuse seost inimese üldise elustiili konventsionaalsusega kinnitab seos usutunnistusega – aktiivsemates valijate gruppides määratletakse end keskmisest rohkem seotuks luterlusega, passiivsed valijate grupid kalduvad end usutunnistustega mitte siduma.

USUTUNNISTUS	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
	Alati	mõnikord	mitte kunagi	alati	mõnikord	mitte kunagi
Luteri	43%	25%	15%	63%	50%	33%
Mitte ükski	34%	46%	48%	25%	35%	52%

2.2 VALIMISKÄITUMINE

2.2.1 VALIMISAKTIIVSUSE ENESEHINNANGUD

/joonis 2/

Ehkki valimisaktiivsus fikseeriti käesolevas uuringus dokumentaalselt, esitati küsimus valimistel osalemise kohta ka küsimustikus. Vastajate enesehinnanguid võib pidada statistiliselt adekvaatseteks, ent ometi on nende hulgas, kes pole kunagi valimas käinud, kalduvus oma valimisaktiivsust tegelikust kõrgemana näidata.

Hinnang osalemisele KOV valimistel:	Tegelik valimisaktiivsus		
	alati	mõnikord	mitte kunagi
Alati v. enamasti	92%	55%	11%
Mõnikord	3%	25%	21%
Enamasti või kunagi mitte	2%	20%	64%

Need valijad, kes on aktiivsed Riigikogu valimistel, on seda enamasti ka kohalike omavalitsuste volikogude valimistel ja vastupidi – kes ei käi Riigikogu valimistel, see jääb suure tõenäosusega kõrvale ka kohalike omavalitsuste valimisest.

Hinnang osalemisele KOV valimistel:	Tegelik valimisaktiivsus		
	alati	mõnikord	mitte kunagi
Alati v. enamasti	91%	54%	10%
Mõnikord	3%	22%	28%
Enamasti või kunagi mitte	4%	21%	63%

Euroopa Liiduga liitumise rahvahääletusel osalesid samuti aktiivsemalt need, kes on alati valimas käinud. Valimistel mitteosalenutest jäid rahvahääletusest eemale enam kui pooled.

Osalemine EL rahvahääletusel:	Tegelik valimisaktiivsus		
	alati	mõnikord	mitte kunagi
Osaies	91%	75%	40%
Ei osalenud	9%	24%	58%

2.2.2 VALIMAS KÄIMISE/ MITTEKÄIMISE PÕHJUSED

Selgitades põhjusi, mis paneb neid valimistel osalema, toovad valimas käinud tüüpide lõikeks esile alljärgnevaid põhjusi.

	käinud alati valimas, alla 40	käinud alati valimas, üle 40	käinud mõni-kord valimas, alla 40	käinud mõni-kord valimas, üle 40
Kodanikukohus, kohustus	25%	42%	31%	28%
Võimalus kaasa rääkida	25%	13%	19%	15%
Et elu paremaks läheks	9%	6%	8%	6%
Konkreetselt kandidaadi toetuseks	6%	7%	6%	10%
Konkreetselt erakonna toetuseks	5%	1%	2%	4%
Põhimõte, vajadus	3%	2%	2%	3%

Vanemal alati valimas käinud tüübil on valimas käimisel esiplaanil kodanikukohuse täitmine. Oluline on see motiiv ka noorematele mõnikord või alati valimas käinutele. Siiski tõstavad viimased rohkem esile ka poliitikas kaasa rääkimise motiivi ning ka seda, et elu paremaks läheks.

Üle 40-aastaste aeg-ajalt valimas käijate puhul on keskmisest olulisem soov toetada mõnda konkreetset kandidaati.

Need, kes pole aeg-ajalt või mitte kunagi valimas käinud, selgitavad oma kõrvalejäämist järgmiste põhjustega.

	pole mõnikord valimas käinud, alla 40	pole mõnikord valimas käinud, üle 40	pole kunagi valimas käinud, alla 40	pole kunagi valimas käinud, üle 40
Pole huvi, ükskõiksus	5%	6%	16%	16%
See ei muuda midagi	5%	18%	7%	9%
Pole kedagi valida	5%	3%	10%	6%
Valetatakse, ei täideta lubadusi	3%	3%	3%	9%
Ajapuudus	3%	3%	4%	3%
Tervislikud põhjused	1%	5%	1%	3%
Laiskus, unustamine	1%	4%	3%	3%

Kui alla 40-aastastel mittevalijatel on peamiseks põhjuseks huvipuudus ning valikute vähesus, siis vanemate valijate motiividest paistab läbi ka pettumus poliitikas – poliitikud pole täitnud lubadusi, valimine ei muuda mitte midagi.

2.2.3 VALIMISHARJUMUSED

/joonis 3/

Valimas käimist hindavad vastajad valdavalt toiminguks, mis ei nõua neilt erilisi jõupingutusi. Kergeks toiminguks peab valimas käimist 89% aktiivsetest valijatest ja 69% mõnikord valimistel osalenutest. Neil, kes kunagi valimistel pole käinud, on muidugi raskem valimiste keerukusele hinnangut anda (42% vastabki „ei oska öelda“), kuid ka nende jaoks on valimas käimine pigem kerge (39%) kui raske (15%) toiming.

Mida aktiivsem on valija, seda varem küpseb tema otsus, kelle poolt hääletada. 62% aktiivsetest valijatest teab juba varakult, kelle poolt ta kavatses hääletada. Otsuse varasemale küpsemisele avaldab soodsat mõju hääletaja vanus ja haridustase. Üle 60-aastastest vastanutest teeb oma valiku juba varakult 57%, kõrgharidusega vastanutest 59%.

Aktiivsete valijate grupis on erakonna ja konkreetse kandidaadi alusel valiku tegijaid enam-vähem võrdselt (erakonna alusel otsustab 51% ja isiku põhjal 47%). Mõnikord valimas käinud lähtuvad valikul rohkem isikust. Valimas mittekäijad (kui nad valima läheksid) teeksid samuti pigem kandidaadi isikust kui erakonnast lähtuva eelistuse.

Oluliseks eristajaks on siin valija vanus. Näiteks alla 40-aastastest aktiivsetest valijatest lähtub eelistuse tegemisel erakonnast 61% (kandidaadist lähtuvalt otsustab 36%). Üle 40-aastased aktiivsed valijatel seevastu on olulisem konkreetne kandidaat (58%, erakonnast lähtub 41%).

Aktiivsemates valijaskonna gruppides on valimiskogemus positiivsem – valitud kandidaat või erakond on enamasti osutunud valituks 52 protsendil, 40 protsendil on tulnud ette ka ebaõnnestumisi. Paremini on läinud üle 40 aastaste aktiivsete valijate valikud – 58 protsendil (alla 40-aastaste seas 48%) on kandidaat või erakond, kellele hääl anti, valituks osutunud.

E-valimiste teemaga seoses on kindlasti oluliseks hääletamise salajasuse probleem. Enamik vastanutest, sõltumata valimisaktiivsusest, ei tee oma valimiseelistusest saladust (keskmiselt oli selliseid vastajaid 67 protsenti). Siiski on kõigi küsitletute seas viiendik neid, kes eelistavad oma valikuid hoida enda teada. Suurem on selliste vastajate osakaal just aktiivsete valijate seas (28%) ning eriti selle vanemas grupis (35%).

Vaadates eraldi neid vastajad, kes eelistavad oma valikuid salajas hoida, selgub, et kõige vähem häiriks neid valimiseelistuse teatavakssaamine perekonnaliikmetele (15%), rohkem tuttavatele ja sõpradele (29%) ning töökaaslastele (32%). Siiski suuremat osa neist vastajatest ei häiriks, kui nende valimiseelistused nimetatud gruppidele ka teatavaks saaksid.

Seniste Eestis toimunud valimiste valimistulemuste väljaselgitamist peetakse enamiku küsitletute poolt ausaks. Oma hinnangut ei oska anda veidi enam kui kolmandik valimistel osalenud vastanutest ning enam kui pooled nendest, kes ei ole kunagi valimas käinud. Viimase seas on ka kõige enam valimistulemuste väljaselgitamise aususes kahtlejad (13 – 17 protsenti).

2.2.4 HINNANGUD TULEVASELE VALIMISAKTIIVSUSELE

/joonis 2/

Oma võimalikku osalemist järgmistel Riigikogu valimistel hindab enamik vastanutest lähtudes oma senisest valimiskäitumisest: aktiivsed valijad lähevad tõenäoliselt valima ka järgmisel korral, vahelduva aktiivsusega valijad on prognoosides mõõdukamad ja valimas mittekäinud vastajad üsna tagasihoidlikud.

Kui tõenäoliselt lähete valima?	Tegelik valimisaktiivsus		
	alati	mõnikord	mitte kunagi
1 – 4 (lähem)	73%	50%	14%
5 – 6 (võimalused pooleks)	19%	31%	35%
7 – 10 (ei lähe)	3%	13%	32%
ei oska öelda	5%	6%	19%

Mida haritum on aktiivsesse valijagruppi kuuluv vastaja, seda kindlamalt ta kavatses järgmisel korral Riigikogu valima minna. 18 – 29 aastased sellesse gruppi kuuluvad hindavad oma osalemise tõenäosust tagasihoidlikumalt, kuna nende valimistraditsioon on kõige lühiajalisem.

Alati valimas käinud ...	Hinnang valima minemise tõenäosusele		
	1 – 4 (lähem)	5 – 6 (võimalused pooleks)	7 – 10 (ei lähe)
18 – 29 aastased	68%	23%	5%
30 – 39 aastased	89%	9%	3%
40 – 59 aastased	68%	24%	6%
60 aastased ja vanemad	74%	17%	4%
Vähem kui keskharidus	64%	23%	3%
Kesk-, kesk-eriharidus	70%	22%	6%
Kõrgem haridus	89%	7%	2%

Siiski peab enam kui kolmandik küsitletutest tõenäoliseks seda, et järgmistel Riigikogu valimistel enamus inimesi valima ei lähe. Sõltuvalt vastaja isiklikust valimisaktiivsusest jagunevad vastused antud küsimusele alljärgnevalt:

Kui suur on risk, et enamus inimesi valima ei lähe?	Tegelik valimisaktiivsus		
	alati	mõnikord	mitte kunagi
Suur	34%	40%	33%
Väike v. pole üldse	44%	31%	31%
ei oska öelda	22%	29%	36%

2.2.5 MÕNED MUUD POLIITILISED HOIAKUD

HUVI POLIITIKA VASTU

Kõigil valimistel osalenud vastajad on keskmisest enam huvitatud poliitikast. Osadel valimistel osalenuete seas on nii poliitikast huvitatud kui vähehuvitatud isikuid. Valimas mittekäinute enamus ei tunne huvi poliitika vastu. Vanemate valijagruppide huvitatus poliitikast on kõrgem kui noortel.

	Käinud kõigil valimistel		Käinud osadel valimistel		Pole kunagi valinud	
	- 40	40 +	- 40	40 +	- 40	40 +
Väga v. mõningal määral huvitatud	70%	78%	47%	60%	28%	46%
Vähe v. üldse mitte huvitatud	30%	23%	51%	40%	70%	54%

VAADETEL T LÄHEDASE ERAKONNA OLEMASOLU

Kõigil valimistel osalenud vastajate seas on ülekaalus need, kes tajuvad mõnda erakonda vaadete poolest lähedasena. Valimas mittekäinute seas ei ole oma vaadetele lähedast erakonda enam kui 70 protsendil.

	Käinud kõigil valimistel		Käinud osadel valimistel		Pole kunagi valinud	
	- 40	40 +	- 40	40 +	- 40	40 +
vaadetelt lähedane erakond on olemas	58%	60%	27%	43%	19%	23%
vaadetelt lähedast erakonda pole	39%	37%	63%	51%	75%	72%

USALDUS RIIGIKOGU JA VALITSUSE VASTU

Aktiivsemad valimas käijad peavad võimuinstitutsioone usaldusväärsemateks kui valimistest kõrvalehoidjad.

	Käinud kõigil valimistel		Käinud osadel valimistel		Pole kunagi valinud	
	- 40	40 +	- 40	40 +	- 40	40 +
Usaldab Riigikogu	51%	47%	33%	34%	26%	21%
Ei usalda Riigikogu	38%	42%	46%	49%	51%	65%
Usaldab valitsust	56%	54%	44%	44%	28%	30%
Ei usalda valitsust	32%	35%	34%	35%	45%	55%

HINNANG EESTI ARENGULE

Hinnates seda, kas asjad Eestis aastatel 1999 – 2003 on liikunud õiges või vales suunas, näeme kõige kriitilisemat suhtumist vanemas valimistel mitteosalenute grupis. Üldiselt on vanemate valijate suhtumine Eesti arengutesse kriitilisem kui nooremate oma.

	Käinud kõigil valimistel		Käinud osadel valimistel		Pole kunagi valinud	
	- 40	40 +	- 40	40 +	- 40	40 +
Asjad on liikunud õiges suunas	70%	54%	49%	49%	41%	32%
Asjad on liikunud vales suunas	22%	26%	21%	28%	22%	37%

VÕÕRANDUMINE POLIITIKAST

Vastates traditsioonilistele poliitilist kultuuri mõõtvatele küsimustele leiavad madalama valimisaktiivsusega ja valimas mittekäivad isikud, et valimised on ebaefektiivsed, üksiku valija hääl niikuinii midagi ei otsusta ja poliitika on tavalise inimese jaoks arusaamatu.

		Käinud kõigil valimistel		Käinud osadel valimistel		Pole kunagi valinud	
		- 40	40 +	- 40	40 +	- 40	40 +
Ükskõik, kes ka valimistel võidak, niikuinii midagi ei muutu	Nõus	30%	34%	45%	57%	59%	61%
	Pole nõus	61%	53%	42%	34%	25%	19%
Valimas käib nii palju inimesi, et minu hääl ei loe praktiliselt midagi	Nõus	13%	27%	23%	34%	43%	50%
	Pole nõus	74%	68%	58%	57%	35%	29%
Poliitika on minusuguste inimeste jaoks liiga keeruline, et sellest aru saada	Nõus	27%	26%	34%	46%	41%	50%
	Pole nõus	67%	67%	52%	50%	41%	36%
Minusugustel inimestel pole mingit mõju valitsuse otsustele	Nõus	35%	43%	42%	47%	56%	62%
	Pole nõus	50%	44%	40%	33%	26%	15%

Kõige enesekindlamalt tunnevad ennast poliitilisi valikuid tehes nooremad aktiivsed valijad – pooled neist ei nõustu ka väitega, et neil pole võimalik valitsuse tegevust mõjutada. Osalemist väärtustavad hoiakud on ülekaalus ka aktiivsete valijate vanemas grüpis.

Seevastu nende vastajate vastustest, kes pole kunagi valimas käinud, peegeldub võõrandumine ühiskonnaelu poliitilistest protsessidest.

2.3 E-VALIMISTE RESSURSID

2.3.1 ARVUTIKASUTUS

Arvutit kasutab 55% küsitletutest.

Arvuti kasutamine ei ole seotud vastaja valimisaktiivsusega, küll aga vanusega ja haridusega.

VANUS/ HARIDUS	Kasutab arvutit
18 – 29 aastat	83%
30 – 39 aastat	71%
40 – 59 aastat	47%
60 ja rohkem	13%
Vähem kui keskharidus	26%
Kesk-, kesk-eriharidus	63%
Kõrgem haridus	77%

Kuue valimisaktiivsusest ja vanuselt erineva tüübi lõikes on arvutikasutajate ja seda kasutama hakata soovijate osakaal järgmine:

	Käinud kõigil valimistel		Käinud osadel valimistel		Pole kunagi valinud	
	- 40	40 +	- 40	40 +	- 40	40 +
Kasutab arvutit	93%	32%	69%	46%	70%	27%
Kavatseb hakata arvutit kasutama	6%	27%	23%	14%	25%	20%

Kui alla 40-aastaste aktiivsete valijate seas on arvutikasutajate osakaal juba ligi sajabrotsendiline ning teistes alla 40-aastaste seas tõuseb pea sajabrotsendiliseks koos kasutama hakkajatega, siis üle 40-aastaste aktiivses ja keskmise aktiivsusega grupis jääb see 60 protsendi tasemele ja mitte kunagi valimas käinute seas on arvutikasutamisele orienteeritud vähem kui pooled.

2.3.2 INTERNETIKASUTUS

94 protsenti neist vastajatest, kes kasutavad arvutit, kasutavad ka internetti.

Uuringukeskus Faktum novembrikuise üle-eestilise elanikkonna küsitluse andmetel kasutab internetti 56% Eesti kodanikest, mis kinnitab käesoleva küsitlusega saadud tulemuse tõepärasust.

Interneti kasutajatest on 71 protsendil see võimalus tööl ja tervelt 62 protsendil kodus. 47 protsenti on kasutanud internetiteenust avalikus internetipunkt ja 12 protsenti (peamiselt nooremad vastajad) ka mobiilset internetiühendust.

Peamised tegevused, mida internetis kõige sagedamini tehakse, on:

- informatsiooni otsimine – 78%;
- maksete, pangaülekannete tegemine – 69%;
- e-mailide saatmine - 55%

Kõige vähem kasutatakse internetti jututubades ja foorumites osalemiseks (ei kasuta 53%) ja internetipoodidest sisseostude tegemiseks (69%).

E-valimiste seisukohalt on oluline ID-kaardi ja selle lugemisseadme olemasolu.

ID-kaardi omanikuks on interneti kasutajatest kolmandik (st. kõigist vastajatest umbes kuuendik). Neist pooled oleks valmis endale muretsema ka vastava lisaseadme, mis võimaldaks kodus hääletada. Tingimuseks see, et seade oleks hinnalt vastuvõetav.

Seega saame potentsiaalseks kodus hääletajate osakaaluks umbes 8 protsenti kõigist küsitletutest.

2.3.3 USALDUS ELEKTROONILISTE TEENUSTE VASTU

/joonis 4/

Erinevaid elektroonilisi teenuseid, mida Eesti elanikel on võimalik kasutada, hindavad Rapla valla valijad valdavalt usaldusväärseteks. Seejuures ka need isikud, kes arvutit ei kasuta, pigem hoiduvad oma hinnangu andmisest, kuid ei pea arvuti vahendusel tehtavaid operatsioone ebausaldusväärseteks.

Kõige usaldusväärsemaks peetakse sularaha võtmist pangaautomaadist (täiesti või pigem usaldusväärseks hindab seda operatsiooni 81% kõigist küsitletutest). Teisel kohal on pangaülekannete tegemine interneti teel (67%). Elektroonilist kirjavahetust peab usaldusväärseks 55%, tuludeklaratsiooni täitmist internetis 52%.

Ebausaldusväärseks peab ülalnimetatud operatsioone vaid 4 – 8 protsenti küsitletutest. Valimisaktiivsusest ja vanuselt erinevate tüüpide lõikes olulisi erinevusi elektrooniliste teenuste usaldusvääruses ei ole.

Sisseostude tegemist internetipoodidest ei oska hinnata üle 60 protsendi küsitletutest, sellesse teenusesse suhtutakse ka kõige suurema umbusuga – ebausaldusväärseks peab seda 12 protsenti, usaldusväärseks 24 protsenti küsitletutest. Ent võib arvata, et põhjuseks pole siingi mitte kartus privaatsuse või turvalisuse pärast, vaid pigem umbusaldus toodete kvaliteedi või nende kättetoimetamise suhtes.

Eeltoodud informatsiooni põhjal võib väita, et praeguseks elanikkonnale kättesaadavad elektroonilised (eelkõige panga-) teenused on muutunud meie elu sedavõrd loomulikuks osaks, et valijatel ei peaks olema põhimõtteliselt alust kahtlustada ebausaldusvääruses ka elektroonilist valimissüsteemi.

2.4 SUHTUMINE E-VALIMISTESSE

Varasemad uuringud (näiteks Riigikogu kantselei tellimusel ES Turu-uuringute AS poolt tehtud valimiskäitumise uuring 2001. aastal) on näidanud, et valijate ettekujutus valimisprotseduuridest on küllaltki ebamäärane. Ka käesolev küsitlus kinnitas, et e-valimiste teema on valijatele veel üsna võõras ja väheaktuaalne.

2.4.1 MIDA MÕISTETAKSE E-VALIMISTE ALL

/joonis 5/

E-valimiste all mõistab enamik küsitletutest võimalust hääletada valimiste päeval interneti kaudu (58%). Küllalt suur osa seostab e-valimisi ka interneti teel hääletamisega eelhääletuse perioodil (43%). Arvutikasutajatest märgib neid kahte vastusevarianti vastavalt 70% ja 58%; kõrgharidusega vastajatest 65% ja 52%.

Vähem on neid vastajaid, kes peavad e-valimisteks arvuti teel hääletamist valimisjaoskondades kas eelhääletamise ajal (16%) või valimiste päeval (23%).

2.4.2 ARVAMUSED E-VALIMISTE KOHTA

/joonised 6, 7/

Valimiste puhul on oluline, et valida saaksid ainult need, kellel on valimisõigus; et iga valija saaks valida ainult ühe korra ning et valida saaks vabana kõrvalistest mõjutustest.

Kui esimest kahte tingimust peetakse e-valimiste puhul üldiselt täidetuks, siis valija mõjutamise osas seisukohad lahknevad. Viimase printsiibi täidetuses kahtleb märkimisväärne osa neistki, kes üldiselt e-valimistesse pooldavalt suhtuvad. Näiteks kõrgharidusega vastajatest peab valija välist mõjutamist e-valimiste korral võimalikuks 34%, arvutikasutajatest 27%.

Alljärgnevast tabelist on näha, et sisuliste vastuste osakaal jääb kohati koguni alla 50 protsendi, mis kinnitab, et suurel osal vastanutest ei ole ettekujutust e-valimiste protseduuri ja varitsevate ohtude kohta. Koguni kõrgharidusega vastajatest ei oska enam kui 40% anda hinnangut valija kõrvalise mõjutamise võimalustele e-valimiste korral.

Kas e-valimiste puhul on tagatud, et ...	Kasutab arvutit		Haridus		
	Jah	Ei	Alla kesk	Kesk	Kõrgem
... valida saavad ainult valimisõiguslikud					
JAH	39%	27%	26%	35%	40%
EI	20%	16%	18%	18%	22%
... iga valija saab anda ainult ühe hääle					
JAH	48%	29%	33%	41%	48%
EI	16%	12%	13%	14%	18%
... valija on vaba kõrvalistest mõjutustest					
JAH	28%	21%	27%	25%	19%
EI	27%	17%	12%	24%	34%

Ettekujutust e-valimistest kontrolliti ka vastajate suhtumisega kuude erinevasse väitesse, millest kolm tõid esile e-valimiste positiivsed ja kolm negatiivsed küljed.

Kui vaadata kõigi küsitletute üldjaotusi, mis vähemaktiivsete tüüpide ebaproportsionaalselt suure esindatuse tõttu ei esinda küll täpselt Rapla valla valijate üldist seisukohta, saame teada, et kõige enam kardetakse e-valimistel hääletamise salajasuse printsiibi rikkumist ja kaheldakse tulemuste võltsimiskindluses.

Samas möönab enamik küsitletutest, et e-valimised suurendaks valimisaktiivsust ja oleks valijale mugavam kui jaoskonda minek (vt. alljärgnev tabel)

Arvuti kaudu hääletamine ...	nõus	pole nõus	ei oska öelda
... oleks valijale mugavam	68%	8%	24%
... suurendaks valimisaktiivsust	59%	13%	28%
... ei tagaks salajasust	36%	25%	39%
... looks võimalused hääle ostmiseks, hääletaja mõjutamiseks	34%	22%	44%
... suurendaks võimalusi valimistulemuste võltsimiseks	34%	25%	41%
... on sama usaldusväärne kui hääletamine kirja teel	34%	26%	40%

Erinevate tüüpide hinnangutes olulisi erinevusi ilmsiks ei tule, v.a. see asjaolu, et suur osa valimistel mitteosalenud vastajaist ei oska e-valimisi puudutavatele väidetele enamasti hinnangut anda.

Arvuteid kasutavate ja kõrgharidusega vastajate seas on keskmisega võrreldes suuremad nõusoleku protsendid e-valimiste eelistele kuid keskmisest väheoluliselt erineb nende nõusolek e-valimiste puudustele viitavate väidetega.

Arvuti kaudu hääletamine ...	Kasutab arvutit	Kõrg- haridusega
... oleks valijale mugavam	80%	72%
... suurendaks valimisaktiivsust	72%	66%
... ei tagaks salajasust	41%	36%
... looks võimalused häälte ostmiseks, hääletaja mõjutamiseks	39%	33%
... suurendaks võimalusi valimistulemuste võltsimiseks	38%	31%
... on sama usaldusväärne kui hääletamine kirja teel	44%	40%

2.4.3 E-VALIMISTE USALDUSVÄÄRSUS

/joonis 8/

Küsitlusest selgus küsitletute küllaltki ebamäärane arusaam e-valimiste olemusest ning küllaltki vastandlikud seisukohad e-valimiste eeliste ja sellega seotud ohtude kohta.

Võib eeldada, et suhtumist e-valimistesse kujundab vastaja üldine hoiak - tema usaldus ja avatus uue võimaluse suhtes. 42 protsenti kõigist küsitletutest usaldab arvuti abil hääletamist ja 28 protsenti ei usalda.

Et saada hinnangute suuremat usaldusväärset, esitati uuringus täiendav küsimus, kas vastaja toetab või ei toeta e-valimiste seadustamist. Vastused sellele küsimusele praktiliselt kordavad usaldusväärset hinnanguid - e-valimisi toetab 43% ja neile on vastu 19% kõigist küsitletutest.

Arvuti abil hääletamist ...		E-valimiste seadustamist ...	
Usaldab täielikult	10%	Toetab täielikult	10%
Pigem usaldab	32%	Üldiselt toetab	33%
Pigem ei usalda	19%	Pigem on vastu	15%
Üldse ei usalda	9%	On täielikult vastu	4%
Ei oska öelda	30%	Ei oska öelda	38%

Kui analüüsida usaldust e-valimiste suhtes valimisaktiivsusest erinevate tüüpide lõikes, siis peavad e-valimisi usaldusväärsemaks valimiskogemust omavad vastajad. Kõigil valimistel osalenutest usaldab e-valimisi 50% (ei usalda 29%), osadel valimisel osalenutest 47% (ei usalda 24%).

Neist, kes kunagi Riigikogu valimistel käinud ei ole, peab e-valimisi usaldusväärseks 29% ja ebausaldusväärseks 33%.

Olulist mõju avaldab suhtumisele arvutikogemus - 57% arvutikasutajatest peab arvuti abil hääletamist usaldusväärseks, arvutit mitte kasutavatest vastajatest aga vaid 25%. Tulenevalt arvutikogemuse mõjust on oluline usaldust mõjutav tausttunnus ka vastaja vanus, kuna just noored on aktiivsemad arvutikasutajad.

Kõrgharidusega vastajatest usaldab arvuti teel hääletamist 50%, ei usalda 26%.

Seega võib öelda, et soovivale suhtumisele e-valimistesse aitavad kaasa vastaja haridustase ja suurem arvutialane pädevus. Ehkki, nagu eelnevalt nägime, paneb suurem asjatundlikkus vastaja paremini tajuma ka e-valimiste rakendamisest tulenevaid ohte.

2.4.4 VALMISOLEK KASUTADA E-HÄÄLETAMISE VÕIMALUST

/joonis 9/

Üks uuringu võtmeküsimusi on, et kui järgmistel valimistel tekiks tavapärase hääletamisele lisaks võimalus ka e-hääletamiseks, siis kumba võimalust vastaja kasutaks. Vanuse ja valimisaktiivsuse poolest erinevates rühmades jaguneksid valikud alljärgnevalt:

	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
	Alati	mõnikord	Mitte kunagi	Alati	mõnikord	mitte kunagi
valimisjaoskonnas	38%	31%	25%	64%	51%	39%
arvuti kaudu	49%	48%	35%	21%	27%	21%
ei läheks valima	3%	3%	20%	1%	3%	15%
ei oska öelda	10%	18%	20%	14%	19%	25%

Tabelis torkab kohe silma eelistuse sõltuvus vanusegrupist – alla 40 aastased eelistaksid arvuti vahendusel, üle 40 aastased jaoskonnas hääletamist.

Näeme ka, et jaoskonnas valimisi kalduvad teistest enam eelistama kõige aktiivsemad valijad, seda nii nooremate kui vanemate valijate puhul. Võib arvata, et alati valimas käinute jaoks on valimised sedavõrd tähtsaks sündmuseks, mida tahetakse traditsioonilise valimisjaoskonnas käimisega rõhutada.

Kõikide tabelis olevate tüüpide siseselt määrab just arvuti kasutamise kogemus selle, kas eelistatakse kasutada valimisjaoskonnas või arvuti kaudu hääletamise võimalust – arvutikogemusega vastajad valiksid selgelt arvuti kaudu hääletamise võimaluse.

Suhe arvutiga	Eelistaks valida ...	Alla 40 aastased			40 aastased ja vanemad		
		Alati	Mõnikord	Mitte kunagi	Alati	Mõnikord	mitte kunagi
Kasutab arvutit	Jaoskonnas	36%	20%	20%	26%	33%	12%
	arvuti kaudu	51%	62%	45%	60%	56%	60%
Ei kasuta arvutit	Jaoskonnas	57%	54%	37%	82%	67%	47%
	arvuti kaudu	29%	14%	11%	3%	4%	7%

Saadud andmetesse ei tasu aga suhtuda ülearuse optimismiga – tasub meenutada, et küsitletute ettekujutus e-valimiste olemusest oli veel küllaltki ebamäärane ning üsna suur hulk mõistis e-valimiste all valimiste päeval kodust arvuti abil hääletamist. Võimalik, et praeguses ettekujutuses seostub interneti kaudu hääletamine piiramatult vabadusega, millelt tulevikus konkreetse valimiskorralduse poolt peale pandud piirangud (näiteks ID-kaardi lugeja olemasolu) võivad võlu röövida.

2.4.5 KUI ESIMENE KATSE EBAÕNNESTUB

Kui esimesel katsel e-valimisi läbi viies peaks juhtuma midagi ettearvamatu ja valimistulemused tuleks tühistada, oleks suurem osa valijatest valmis võimaldama valijate läbiviijatele vigade parandust ning minema valimisjaoskonda tavalisel viisil hääletama.

Sellisel seisukohal on pooled küsitletutest, valimisjaoskonda jätkaks minemata neljandik.

Aktiivsemad on mõistagi need, kes alati valimas käinud ega sooviks järgmiselgi korral oma häält kaotsi lasta minna. Vähemat valmisolekut näitavad üles need, kes varemgi pole valimas käinud.

	Kõigil valimistel		Osadel valimistel		Pole kunagi valinud	
	- 40	40 +	- 40	40 +	- 40	40 +
Läheks uuesti	79%	63%	63%	44%	25%	23%
Ei läheks	15%	12%	17%	27%	31%	48%
Ei oska öelda	6%	25%	20%	29%	44%	29%

2.5 E-VALIMISTE SEOS ERAKONDADE TOETUSEGA

/joonis 10/

Valima minek on oluliselt seotud valimiseelistusega – valija, kellel on olemas kindel erakond, mida toetada, läheb tõenäolisemalt valima kui see, kellel kindel erakondlik eelistus puudub või kes erakondadesse hoopis vaenulikult suhtub.

Kui järgmisel pühapäeval toimuksid Riigikogu valimised, siis annaks varasema valimisaktiivsuse põhjal moodustatud tüüpidesse kuuluvad vastajad erakondadele hääli järgmiselt:

	Käinud kõigil valimistel	Käinud osadel valimistel	Pole kunagi valinud
Res Publica	18%	21%	11%
Keskerakond	14%	11%	6%
Reformierakond	17%	10%	4%
Isamaaliit	9%	4%	2%
Möödukad	5%	4%	3%
Pensionäride Erakond	4%	3%	4%
Rahvaliit	5%	3%	2%
Mitte ükski	3%	9%	16%
Ei oska öelda	22%	32%	46%

Ilmselt võidaks keskmisesse kategooriasse kuuluva valijaskonna täiendavast aktiveerimisest e-valimiste sisseviimisega eelkõige kolm suurema toetusega erakonda, mitte kunagi valinute valimatoomisest aga Res Publica. Ent vaadakes, millised on erinevate erakondade toetajate eelistused valimiste vormi osas.

	Kesk-erakond	Rahvaliit	Reformierakond	Isamaaliit	Möödukad	Res Publica
valimisjaoskonnas	56%	75%	38%	43%	65%	53%
arvuti kaudu	25%	15%	59%	50%	22%	38%
ei läheks valima/ ei oska öelda	19%	10%	3%	7%	13%	9%

Kõige suurem on valmisolek arvuti teel hääletada Reformierakonna ja Isamaaliidu valijate hulgas, üle kolmandiku on nende osakaal ka Res Publica valijaskonnas. Ülejäänud erakondade toetajate enamus eelistaks valida traditsioonilisel viisil valimisjaoskonnas.

Põhjuseks on arvutikasutajate erinevad osakaalud erakondade toetajaskonnas:

	Kasutab arvutit	Kavatseb hakata arvutit kasutama	Ei kavatse hakata arvutit kasutama
Reformierakond	87%	8%	5%
Isamaaliit	71%	19%	10%
Res Publica	57%	18%	25%
Keskerakond	48%	25%	29%
Möödukad	46%	25%	30%
Rahvaliit	40%	20%	40%
Pensionäride Erakond	0%	5%	95%

Reformierakonna ja Isamaaliidu valijaskonnas on arvutikasutajaid selge enamus ning tulevikus on seda pea kõik erakonna valijad. Keskerakond ja Möödukad võivad oodata kuni neljandiku valijaskonna lisandumist arvutikasutajate hulka. Samas neljandik Keskerakonna ja Res Publica valijatest ilmselt ei soovi arvutiga tutvust teha. Möödukate valijate hulgas on selliseid 30% ja Rahvaliidu valijaskonnas 40%.

Situatsioonist arvutikasutamise alal on ka Rapla valla valijatel endil üsna adekvaatne arusaam – kui küsida, mis erakond nende arvates e-valimiste rakendamiseks kõige enam võidaks, siis tõstetakse esile eelkõige Res Publicat (58%) ja Reformierakonda (40%). Kolmandana peetakse kasusaajaks Keskerakonda (32%). Isamaaliidu toetajate kõrget valmisolekut e-valimist kasutada ei osanud avalik arvamus prognoosida – seda pakkus vaid 11% küsitletutest.

2.6 JÄRELDUSED TÜÜPIDE KOHTA POLIITILISTE HOIAKUTE JA VALIMISKÄITUMISE PÕHJAL.

Võtame alljärgnevalt lühidalt kokku vastajate vanuse ja valimisaktiivsuse põhjal koostatud kuue valijatüübi kirjeldused.

I tüüp. Aktiivne alla 40 aastane valija. Tegemist on haritud, kindlat töökohta ja keskmisest suuremat sissetulekut omava valijaga. 14 protsenti sellesse gruppi kuulujatest tegelevad ise ettevõtlusega. Valimas käimine on nende jaoks kerge toiming ja nad teavad juba varakult, kelle poolt hääletada. Nad on huvitatud poliitikast ja suuremal osal neist on olemas ka vaadetelt lähedane erakond. Nad usaldavad keskmisest enam Riigikogu ja valitsust, peavad Eesti arengusuunda viimastel aastatel õigeks ja on rahul ka oma isikliku eluga. Kõige enam toetavad sellesse tüüpi kuuluvad valijad Reformierakonda (25%), Res Publicat (17%) ning võrdselt ka Keskerakonda (11%) ja Isamaaliitu (10%).

75 protsenti sellesse tüüpi kuulujatest läheb tõenäoliselt ka järgmistele valimistele. 93 protsenti neist kasutab arvutit ja üle 60 protsendi usaldab ka e-valimisi. Valikuvõimaluse korral kasutaks enam kui pooled neist võimalust valida arvuti teel. 55% on kasutanud ka varem eelvalimiste võimalust.

II tüüp. Aktiivne üle 40 aastane valija. Ka selles tüübis on kõrgharidusega inimeste osakaal keskmisest suurem, kuid samas on neljandik ilma keskhariduseta. Võrdselt on grupis esindatud töötajad ja pensionärid. Sellesse tüüpi kuulujate jaoks on valimas käimine elementaarne kodanikukohus, mida nad on täitnud aktiivselt juba nõukogude ajal. Nende poliitikaarvi on kõige kõrgem ja enamik neist peab ka meie ühiskonna arengut õiges suunas kulgevaks (ehkki selliste vastajate osakaal on väiksem kui esimeses tüübis). Sarnaselt esimese tüübiga suhtuvad nad positiivselt valitsuse ja Riigikogu tegevusse ning neil on olemas vaadetelt lähedane erakond. Kõige enam on selles tüübis Res Publica (18%) ja Keskerakonna (16%) toetajaid, kümnendik toetab ka Reformierakonda. Valimiseelistus on neil aegsasti teada, kuid võrreldes esimese tüübiga kalduvad nad otsustamisel lähtuma rohkem isikust kui erakonnast. 60 protsenti on kasutanud ka eelvalimiste võimalust. Enam kui pooltel sellesse tüüpi kuulujatest on positiivne kogemus varasematest valimistest - kandidaat või erakond, kelle poolt nad hääletasid, on osutunud valituks.

72 protsenti sellesse tüüpi kuulujatest läheb tõenäoliselt ka järgmistele valimistele. Arvutit kasutab selles tüübis kolmandik, Arvuti teel hääletamise võimalust usaldab küll 40 protsenti, kuid valikuvõimaluse korral kasutaks seda vaid viiendik – ligi kaks kolmandikku eelistaks valimist traditsioonilisel viisil valimisjaoskonnas.

Esimesed kaks tüüpi ei ole e-valimiste sisseviimise seisukohalt kriitilised - mõlemad on aktiivsed valijad, kellest üks kasutaks e-valimiste näol ära võimaluse valimisprotseduuri lihtsustada, teine aga jätkaks oma traditsioonilist valimiskäitumist. Valimisaktiivsus ega –eelistused nende tüüpide arvel e-valimiste juurutamise tõttu ei muutuks.

III tüüp. Alla 40-aastane keskmine aktiivsusega valija. Need valijad on osalenud vähemalt ühel Riigikogu valimisel, kujutades endast sel kombel üleminekutüüpi nende vahel, kes on alati valimas käinud ja nende vahel, kes pole kunagi valinud. See vahepealsus väljendub ka nende hoiakutes. Poliitikahuvi on keskmine (st. pooled huvituvad poliitikast, pooled mitte). Vaadetelt lähedast erakonda enamikul ei ole. Kõige enam toetatakse Res Publicat (22%) või Reformierakonda (11%).

Ka nendest on suur osa (69%) arvutikasutajad. Neist, kes veel arvutit ei kasuta, kavatseb suurem osa tulevikus sellega tutvust teha. Sarnaselt esimese tüübiga usaldavad e-valimisi pooled sellesse tüüpi kuulujad ja sama suur osa oleks ka ise valmis arvuti teel hääletama. Samas pole suurem osa neist varasematel valimistel eelhääletamise võimalust kasutanud. Samuti ei usu pooled sellest tüübist, et valimiste mõjul ühiskonnas midagi muutuks või et neil endil oleks võimalik mõjutada valitsuse otsuseid. Järgmistel valimistel lubavad tõenäoliselt valima minna pooled seda tüüpi valijatest.

IV tüüp. Üle 40-aastane keskmine aktiivsusega valija. Sarnaselt kolmanda tüübiga on need valijad üleminekutüübiks. Tüübil on keskmine haridustase ja keskmine sissetulek. Võrreldes teise tüübiga on siin rohkem töötajaid ja vähem pensionäre. Poliitikahuvi on suurem kui noorematel keskmine aktiivsusega valijatel (60% huvitub poliitikast). Küllalt paljud käisid aktiivselt valimas ka nõukogude ajal ning ka 1990. aasta Ülemnõukogu ja Eesti Kongressi valimistel. Ehkki pooled sellesse tüüpi kuuluvatest valijatest aktsepteerivad riigi praegust arengusuunda, on 28% sellega rahulolematud.

Valitsuse tegevust usaldatakse rohkem kui Riigikogu: kui valitsust usaldab 44%, siis Riigikogu vaid 34%. Vaadetelt lähedane erakond on olemas 43 protsendil, pooltel aga mitte. Kõige enam toetatakse Res Publicat (19%) või Keskerakonda (18%). Pooled valijad teavad varakult, kelle poolt nad hääletavad, valikud on enam kui pooltel isikukesked. Eelhääletamist on kasutanud ligi pooled sellesse gruppi kuuluvad valijad.

Arvuti kasutamise kogemus on olemas 45 protsendil. Neist, kes praegu arvutit ei kasuta, arvab enamik, et nad seda tõenäoliselt ka tulevikus tegema ei hakka.

E-valimisi peetakse valdavalt usaldusväärseks, kuid pooled kasutaks valimisteks ikkagi traditsioonilist viisi. Vaid 27% valiks meelsamini arvuti abil. Sarnaselt kolmanda tüübiga pole selle tüübi valijatel erilist usku sellesse, et valimiste tagajärjel ühiskonnas midagi muutuks.

Kolmas ja neljas tüüp on valijad, kes on paaril korral valimas käinud. Seega kujutavad nad endast valijaskonna aktiivsuse suurendamise kõige tõenäolisemat reservi. Ehkki e-valimisi peetakse neis tüüpides usaldusväärseks ja nooremas grupis oleks paljud valmis ka arvuti teel hääletama, tuleb arvestada, et e-valimiste all peab enamik silmas võimalust valimiste päeval suvalisest arvutist hääle andmist. Kas võimalus arvuti teel hääletada tundub sama atraktiivne ka siis, kui seda saab teha vaid eelvalimiste ajal ning vastava seadme olemasolul, vajab eraldi selgitamist. Kuid tundub, et selles tüübis väga suurt isiklikku jõupingutust oma hääle andmiseks vajalikuks ei peeta. Varasematel valimistel pole just nooremas tüübis eriti palju eelvalimistel osalenuid olnud.

Kui e-valimised iseenesest sedavõrd atraktiivseks osutuvad, et toovad arvutite taha neid, kes muidu valimistel ei osaleks, võiks sellest grupist lisahääli loota eelkõige Res Publica ja Reformierakond.

V tüüp. Alla 40 aastane mittevalija. Sellesse tüüpi kuulub rohkem alla 30 aastaseid valijaid, kes on kas vallalised või vabaabielus. Enamik neist ei tunnista ühtegi religiooni, kuid samas on kõrvuti luterlastega (15%) siin esindatud ka katoliiklased ja taarausud esindajad (10%). Tegemist on noorte, sotsiaalselt veel määratlemata inimestega, kellel elus on tähtsamad muud huvid kui poliitika (poliitikast ei huvitu 70 protsenti).

Kolmel neljandikul ei ole oma vaadetele lähedast erakonda. Nad ei usalda Riigikogu ja valitsust, kuid leiavad samas, et ka valimistel osalemine ühiskonnas midagi ei muudaks. Enda osavõttu järgmistest valimistest hindavad nad pigem ebatõenäoliseks.

Arvutit kasutavad nad võrdselt kolmanda tüübiga, kuid arvuti teel hääletamist peab usaldusväärseks vaid 36% (ebausaldusväärseks 27%). Kolmandik ei oska sellele hinnangut anda. Kui tuleks valida, kas hääletada valimisjaoskonnas või arvuti teel, eelistaks 35% arvutit ja 25% jaoskonda, viiendik aga ei läheks valima.

47% neist ei oska öelda oma erakondlikku eelistust, 12% aga teab, et ei toeta ühtegi erakonda. Kõige enam on selles tüübis Res Publica poolehoidjaid – 13%.

VI tüüp. Üle 40 aastane mittevalija. Selles tüübis on võrreldes teiste üle 40-aastastega kõige madalam abielulisus, palju on lahutatuid, vabaabielus ja vallalisi. Poolte tüüpi kuulujate sissetulekud leibkonna liikme kohta jäävad alla 2000 krooni kuus. Palgatöötajate ja pensionäride suhe on sarnane neljanda tüübiga, kuid siin on vähem spetsialiste ja rohkem töölisi. 40-protsendil ei ole keskharidust. 45% on rahulolematu oma isikliku eluga.

Poliitilised hoiakud on võrreldes teiste tüüpidega kõige negatiivsemad. Kaks kolmandikku ei usalda Riigikogu, 55% valitsust. 37% leiab, et asjad Eestis on viimasel neljal aastal liikunud vales suunas.

72 protsendil ei ole vaadetelt lähedast erakonda, erakondade nimekirjast ei oska eelistatuimat välja valida 44 protsenti, 21 protsenti teatab, et nad ei toeta ühtegi erakonda. Kõige rohkem on selles grupis Res Publica (9%) ja Rahvaliidu (8%) pooldajaid. Valimas käimist ei peeta vajalikuks ja valijate võimalusi riigivõimu mõjutada hinnatakse väikseks.

Selles tüübis ei kasuta arvutit 71%, sama suur osa ei kavatse seda ka tulevikus kasutama hakata. Ülekaalus on usaldamatus e-valimiste vastu: 39% ei usalda arvuti abil hääletamist, 23% usaldab. Valiku korral eelistaks 39% hääletada valimisjaoskonnas ja 21% arvuti teel. Kuid oma osavõttu järgmistest valimistest peetakse üldiselt vähetõenäoliseks.

Viimased kaks gruppi on oma proportsioonilt tegelikus valijate hulgas väheolulised. Kuid eriti vanem vanusegrupp iseloomustab klassikalist ühiskonnaasjadest võõrandunud valijat, kellel on negatiivne suhtumine kõige poliitikaga seotu vastu. Kui nooremad mittevalijad põhjendavad valimas mittekäimist huvi puudumisega, siis vanem grupp toob keskmisest enam esile poliitikute valelikkuse ja isikliku pettumuse poliitikas.

Võib arvata, et kui osa noorematest valijatest mingi aja möödudes ja isikliku elu stabiliseerudes hakkab võib-olla ka ühiskonna asjade vastu huvi tundma, siis vanemast grupist täiendust senistele valijatele eriti loota ei tasu. Vaevalt küll, et e-valimised nendesse tüüpidesse kuulujate osalemissoovi oluliselt suurendaks.

KOKKUVÕTE

Käesolevas uuringus on eraldi vaatluse all kuus valimiskäitumise ja vanuse poolest erinevat gruppi. Kaks neist – kodanikud, kes pole kunagi Riigikogu valimistest osa võtnud – moodustavad kogu valijaskonnas proportsioonilt väikesearvulise rühma. Ometi on ka nende uurimine testgrupina oluline, et jälile jõuda ühiskonnast ja poliitilisest protsessist võõrandumise põhjustele.

Valimisaktiivsus on seotud keskmisest kõrgema sotsiaal-majandusliku staatusega ja konventsionaalsema elustiiliga (registreeritud abielu, kindel usutunnistus, korralik haridus, tulus töökoht jms.).

Ajaliste piirangutega madal valimisaktiivsus seotud ei ole – ka valimas mittekäinute gruppides ei võta 90 protsendil valimistoimingud aega üle tunni, kahel kolmandikul aga jääb valimistele kulutatud aeg koguni alla poole tunni.

Madalam valimisaktiivsus on seotud madalama poliitikahuviga, poliitiliste eelistuste suurema isikukesksusega, poliitiliste eelistuste muutlikkuse või puudumisega. Neist, kes kunagi pole valimas käinud, ei toeta 16% mitte ühtegi erakonda ning ligi pooled ei oska oma erakondlikku eelistust määratleda. Enam kui 70 protsenti ei pea ühegi erakonna vaateid endale lähedasteks. Poliitiline protsess on nende inimeste jaoks võõras ja arusaamatu, valimistel osalemises ei nähta vahendit olukorra muutmiseks.

Nagu nähtub küsitlusest, on valimiskäitumises tekkinud järjepidevus – valimisharjumuse tekkimisel käiakse valimas ka edaspidi; need aga, kes valimas pole käinud, ei kavatse seda ka tulevikus teha.

E-valimiste puhul on oluline tunda valijaskonna arvutialast kompetentsust. Kui vaadata arvutikasutamist meie uuringu kuues baastüübis, selgub, et praegune valimisaktiivsus ei ole arvutikasutamisega seotud – ka valimas mitte käinud alla 40-aastased on aktiivsemad arvutikasutajad kui üle 40-aastased alatised valijad.

Samas on arvutite kasutamine või mittekasutamine oluliselt seotud vastajate suhtumisega kavandatavatesse e-valimistesse. Need, kes kasutavad oma igapäevases tegevuses arvuteid, hindavad e-valimistega

avanevaid võimalusi märksa positiivsemalt kui arvutikogemust mitteomavad vastajad. Samas oskavad arvutikasutajad paremini näha ka e-valimistega seonduvaid riske.

Siiski tuleb märkida, et e-valimiste põhimõtetest on vastajatel veel tihti üsna ebamäärased ettekujutused. Üheselt ei osata defineerida seda, mida e-valimised endast tegelikult kujutavad, samuti ei oska paljud vastajad anda hinnangut, kas e-valimiste korral saab olema tagatud valimiste salajasus, ühetaolisus ja sõltumatu valiku tegemise võimalus.

Väga oluline on, et valija omaks mingitki ettekujutust tehnilisest võimalustest, mis tagavad valimiste häireteta ja usaldusväärse läbiviimise – need vastajad, kes väidavad, et teavad, kuidas elektrooniliste teenuste turvalisust tagatakse, suhtuvad e-valimise läbiviimisesse positiivsemalt. Kõiki tänaseks enamlevinud elektroonilisi teenuseid – sularahaautomaate, e-panka, e-maksuametit ja e-posti peetakse usaldusväärseteks valdava enamiku küsitletute poolt. See loob ka elektroonilistele valimistele soodsa pinna. Arvestada tasub ka seda, et enamik valijatest peavad seniseid Eestis toimunud valimisi ausateks, mis on täiendav usaldust sisendav tegur elektrooniliste valimiste kasutuselevõtuks (ei tajuta, et mingid jõud ühiskonnas oleks huvitatud valimistulemuste võltsimisest).

Kokkuvõtlikult peab Rapla valla valijaskond e-valimisi usaldusväärseks viisiks valimiste läbiviimisel ning nooremad valijad otsustaks valikuvõimaluse olemasolul valimisjaoskonnas käimise asemel valdavalt e-valimiste kasuks. Ka vanemas vanusegrupis on need, kellel on olemas arvuti kasutamise kogemus, rohkem valmis kasutama arvuti vahendusel hääletamist kui minema hääletama valimisjaoskonda.

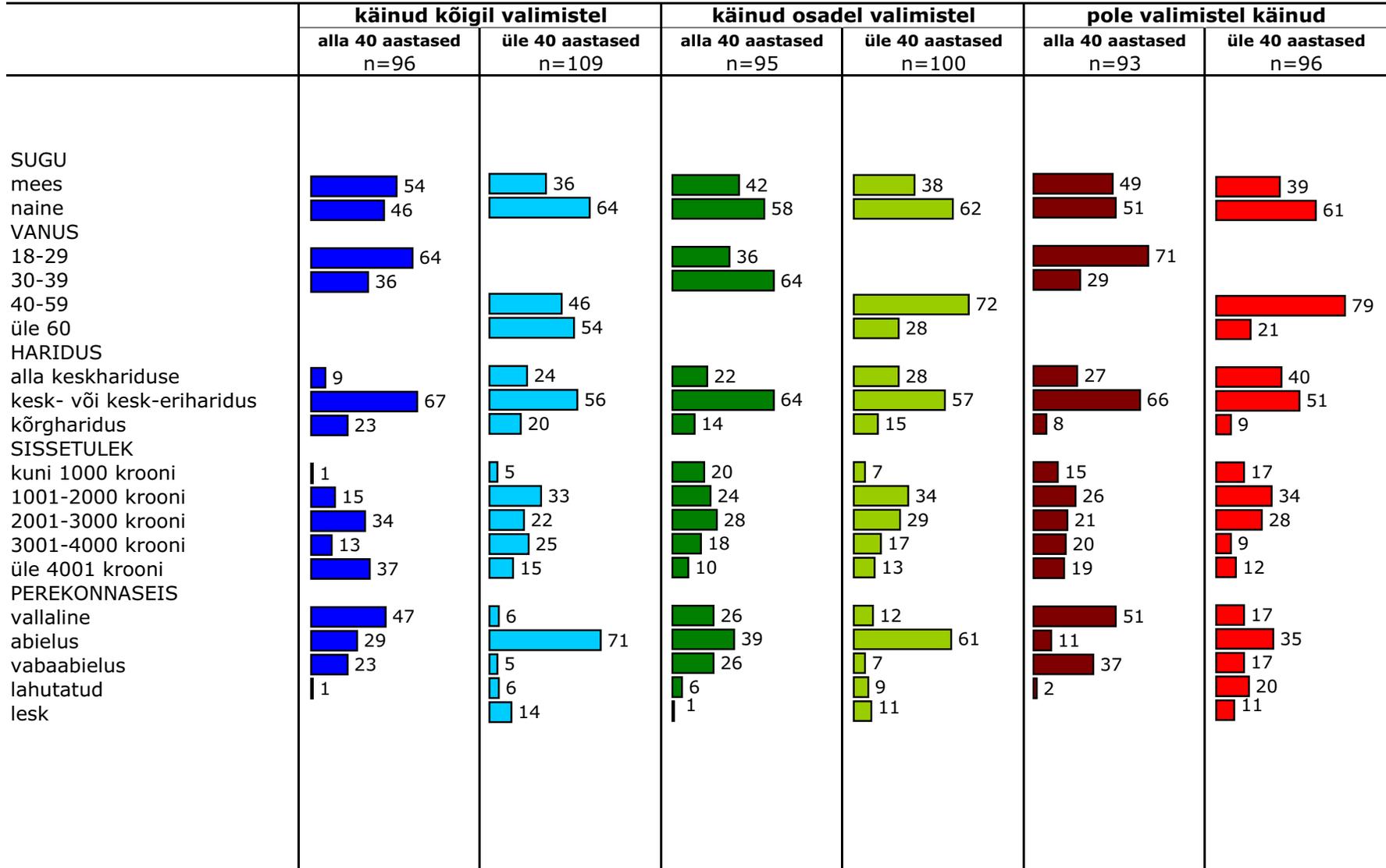
See tekitab lootust, et uute tehnoloogiate kasutuselevõtul ning arvuti ja interneti edasisel levikul oleks võimalik osa seni valimistest eemale jäänud kodanikest demokraatlikku protsessi kaasata. See toimuks seda tõhusamalt, mida väiksemaks õnnestub muuta digitaalne lõhe Eesti ühiskonnas.

Samas ei tasu üle tähtsustada hääletamise vahendi rolli valimistest osavõtu tegurina. Kui vaadata nende tüüpide poliitilisi hoiakuid, kes pole senistel valimistel osalenud, on selge, et uute valijate valima toomine tulevastel valimistel sõltub rohkem valijaskonna üldisest aktiveerimisest ja nende võõrandumist tekitavate tegurite ületamisest, kui arvuti teel hääletamise võimaldamisest. Valima minekul on põhieeldusteks ikkagi huvitatus poliitikast, kindla erakondliku eelistuse olemasolu ning veendumus, et valiku tegemisest ka midagi kasu on.

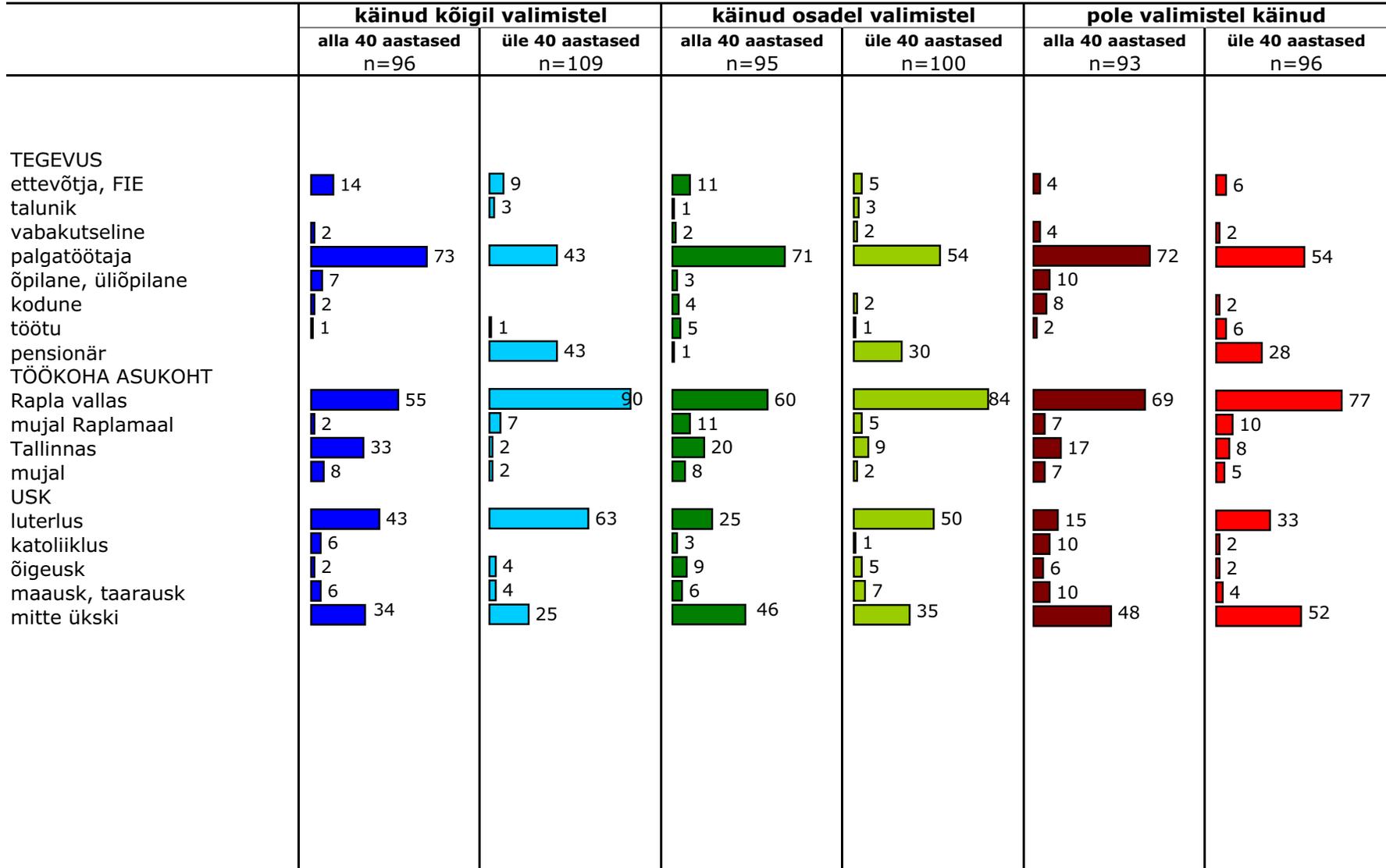
LISAD

- Joonised
- Küsitlustulemuste üldjaotused
- Küsimustik

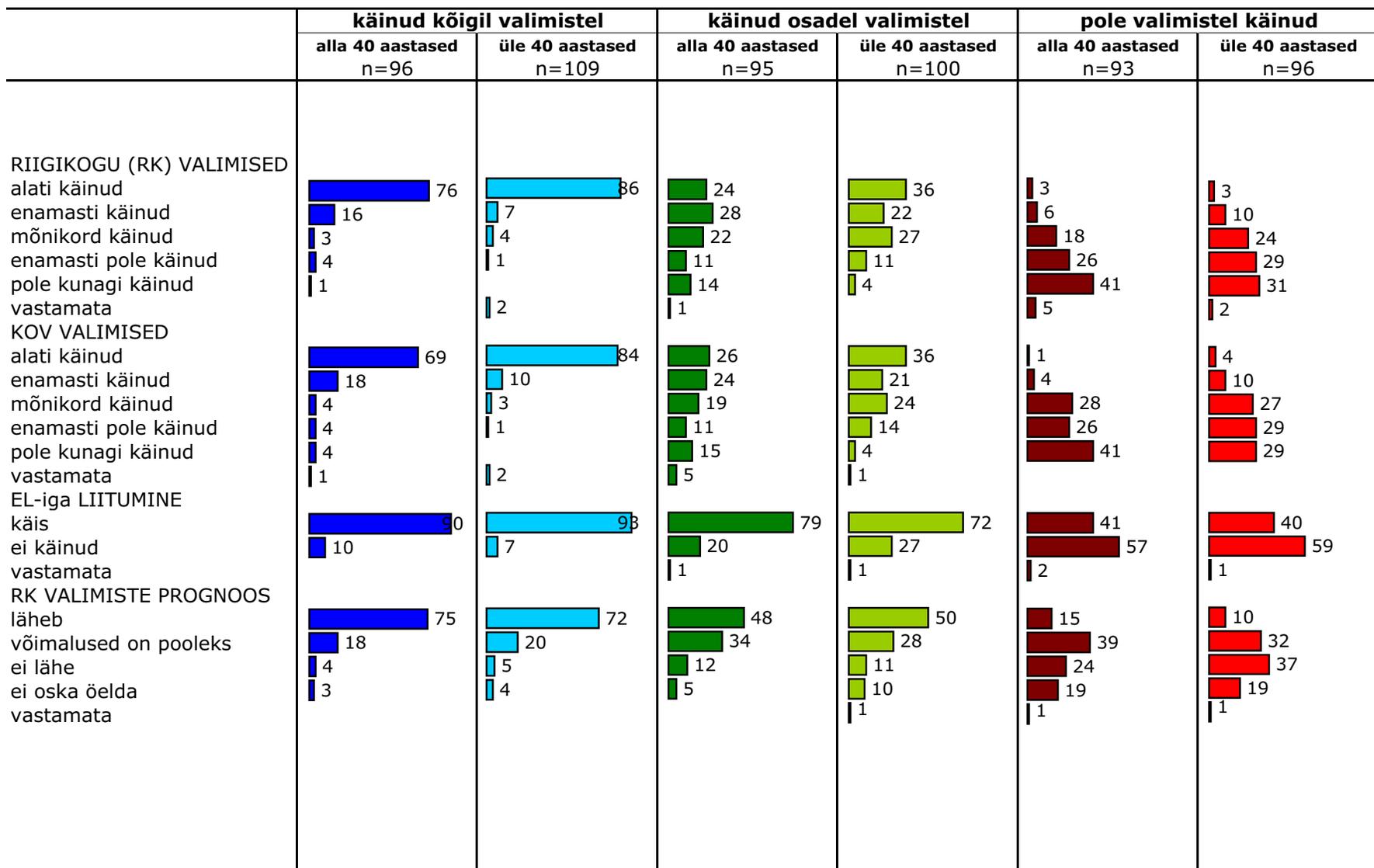
Tüüpide kirjeldus sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes n=589

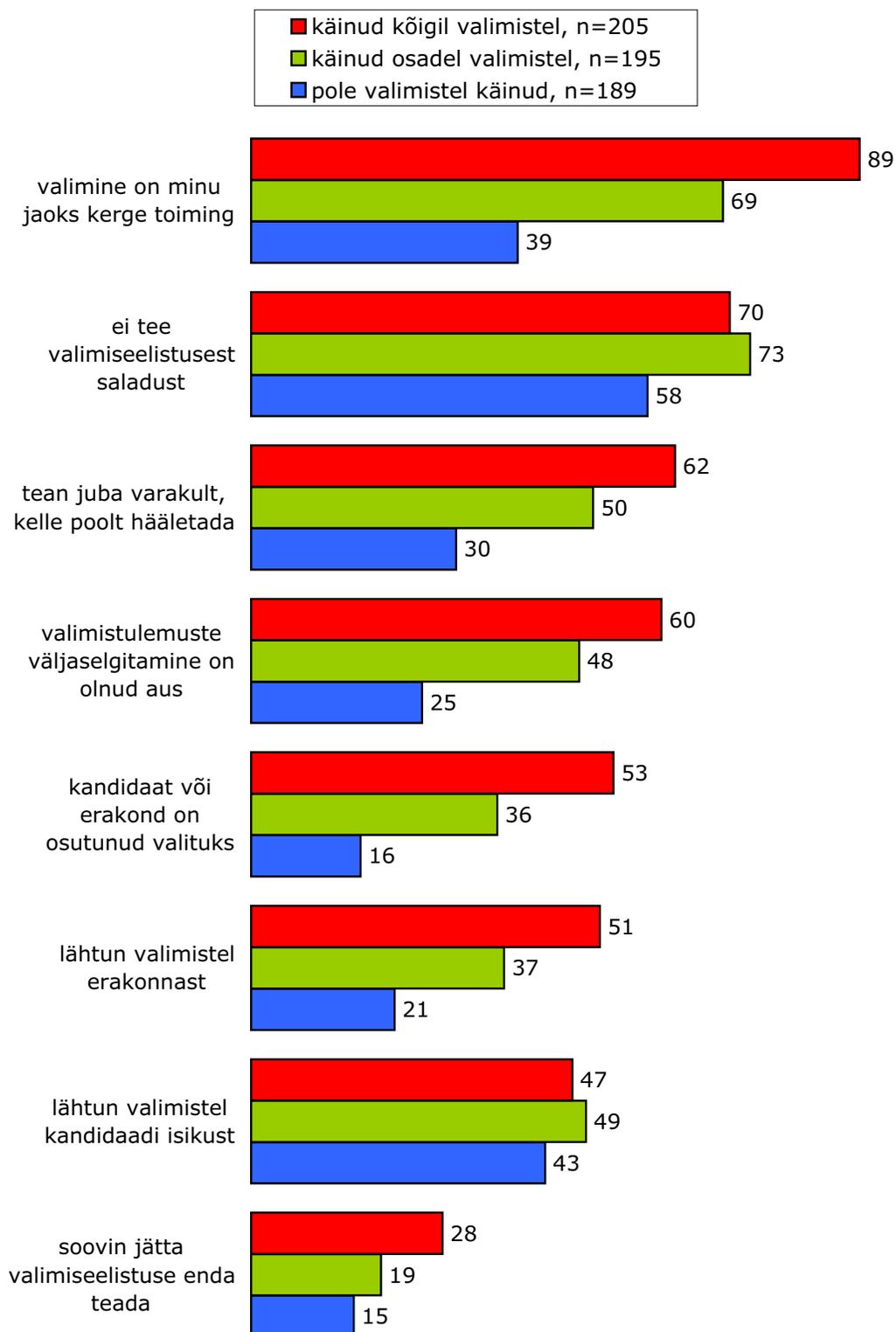

Tüüpide kirjeldus sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes n=589

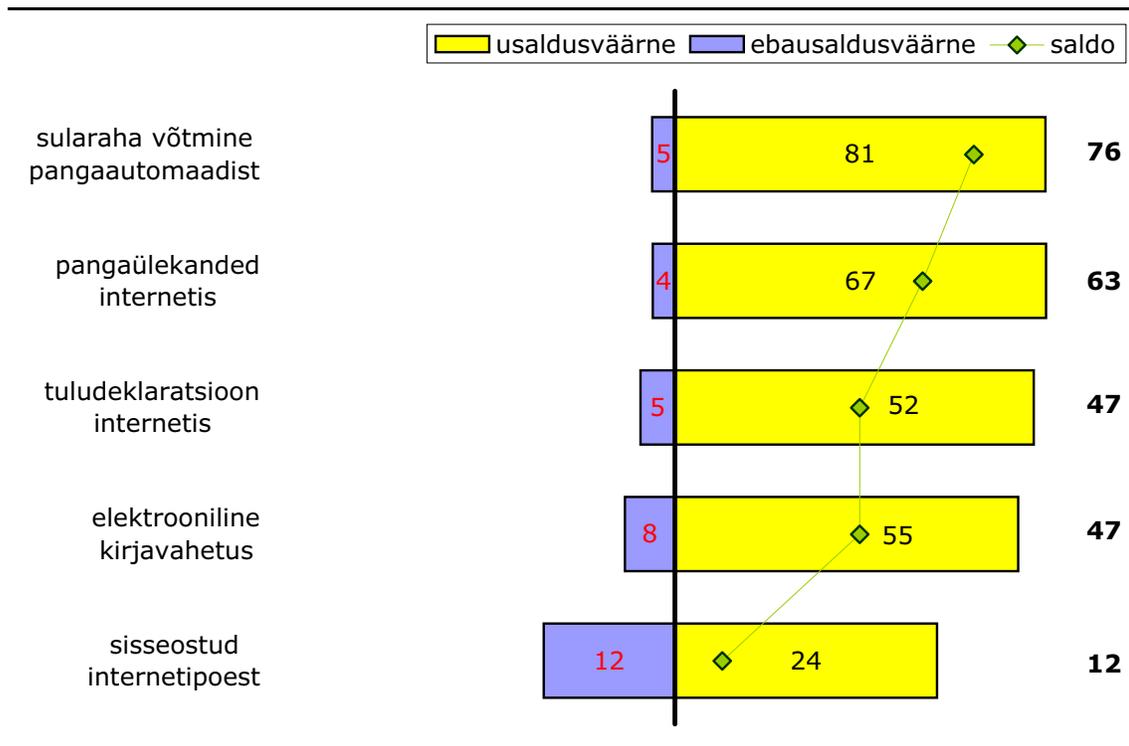

Tüüpide kirjeldus valimisaktiivsuse lõikes n=589

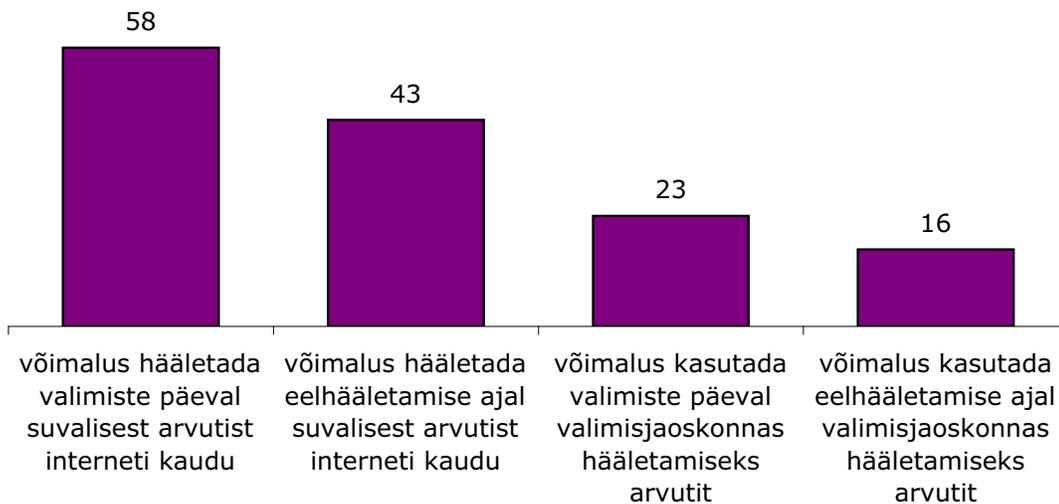

Valimisharjumused
%, n=589

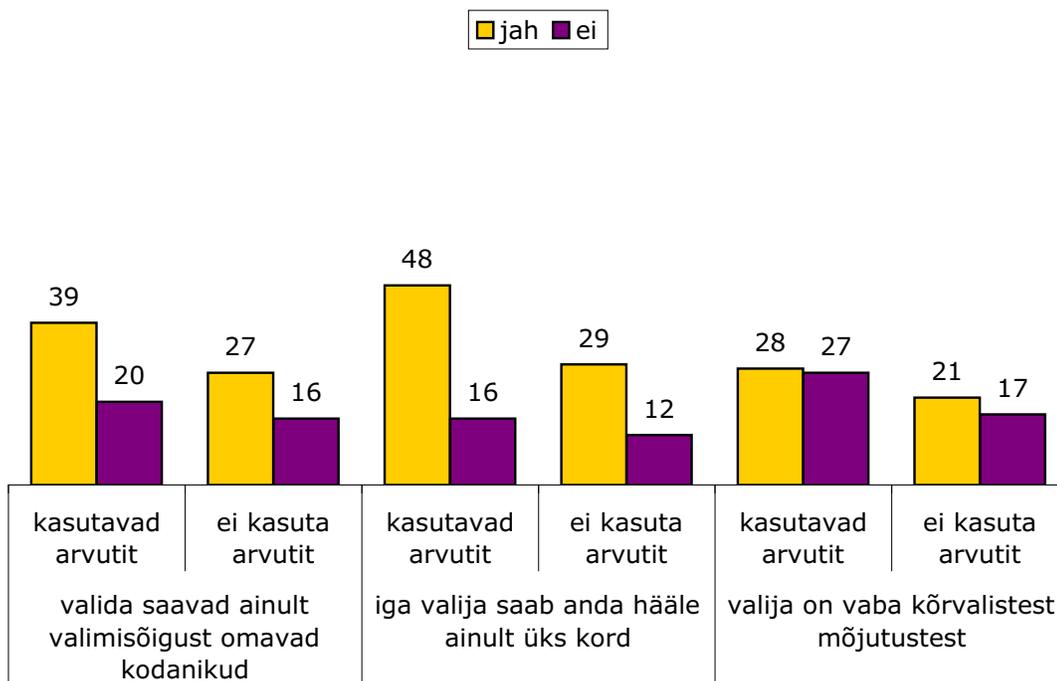
Usaldus elektrooniliste teenuste vastu
%, n=589

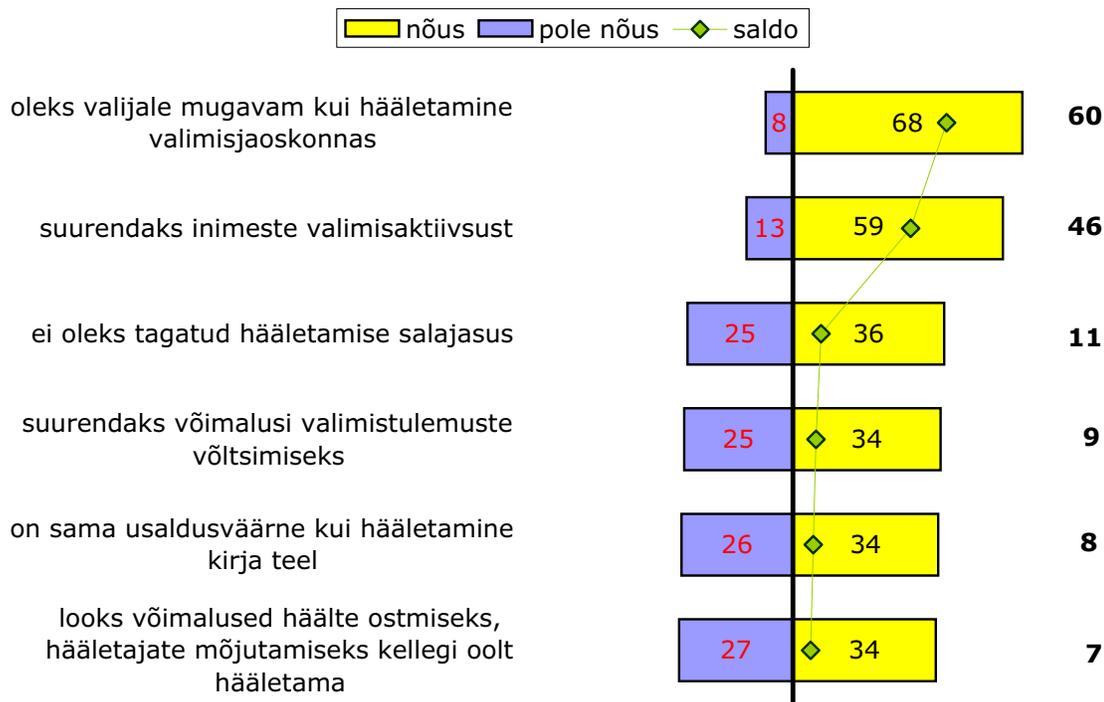
Mis on e-valimised?
n=589

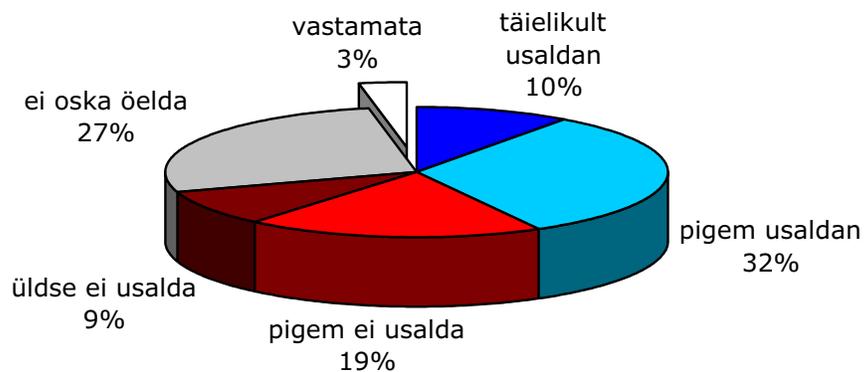
Kas e-valimistel on tagatud, et ... ? %, n=589

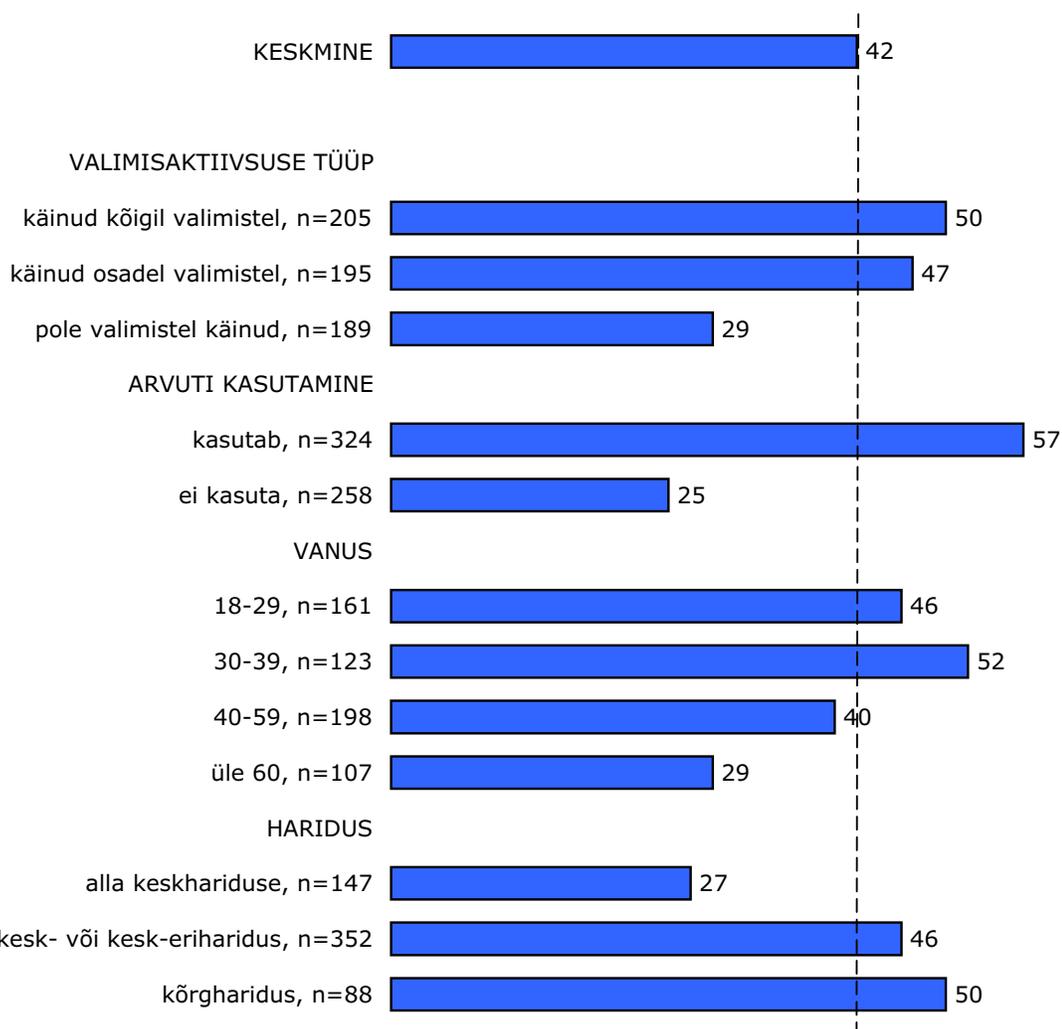
Seisukohad arvuti kaudu hääletamise kohta n=589

E-valimiste usaldusväärsus
%, n=589

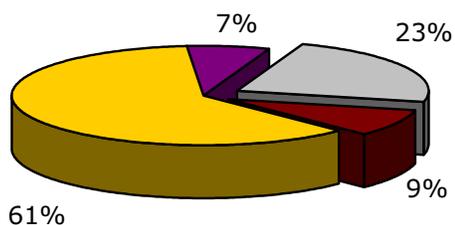

täielikult ja pigem usaldajad, %

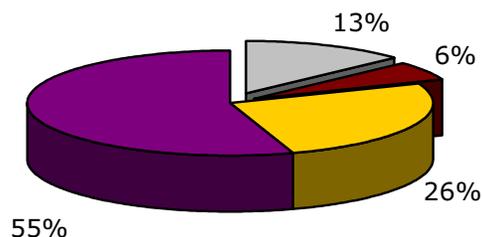

Millist võimalust kasutaks valimistel?
%, n=589

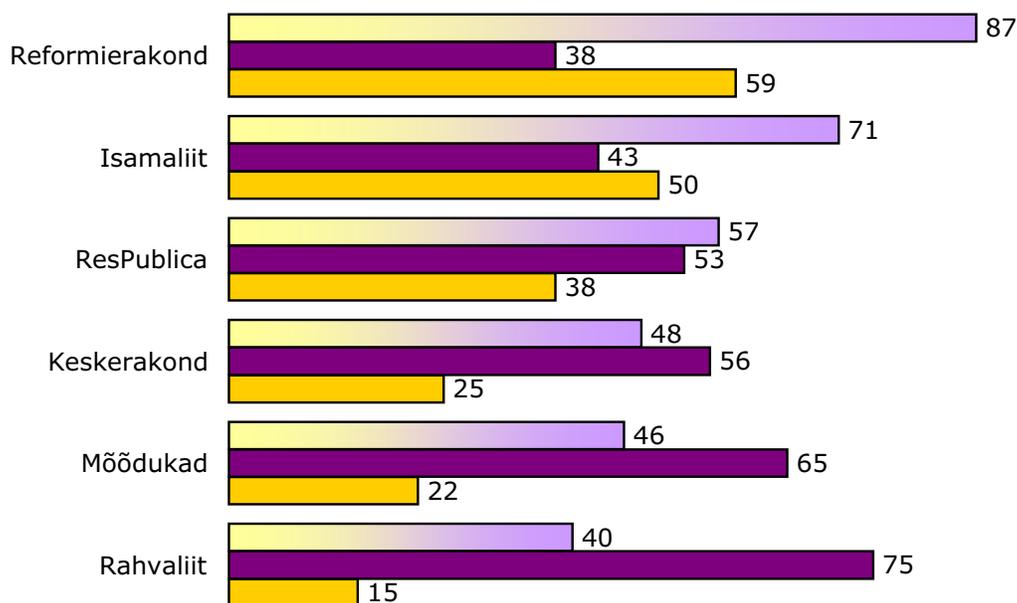
Ei kasuta arvutit, n=258

Kasutavad arvutit, n=324

Valimisviisi valik ja arvuti kasutamine erakondade toetuse lõikes
%, n=589

Valimisviisi valik ja arvutikasutus vastajatüüpide lõikes
%, n=589

